

Deltalar

İşte bir deltanın havadan görünüşü. Akarsuyun deniz ya da gölle buluştuğu yerde oluşan girintili çıkıntılı, verimli ve dolayısıyla yemyeşil topraklar... Haydi çatal ağız olarak da adlandırılan deltaları daha yakından inceleyelim.

Hollanda'da bulunan
Verdrunken Deltası

Akarsular, yeryüzünü biçimlendirmede önemli bir role sahiptir. Doğdukları yani yeryüzüne çıktıkları yerlerden, göl, deniz ya da okyanusa ulaşana kadar geçtikleri yerlerde birtakım değişikliklere yol açarlar. Taşıdıkları su miktarı, suyun akış hızı, suyla birlikte taşıdıkları madde miktarı, akarsu yatağının eğimi ve bunlara benzer özelliklerine göre çevrelerindeki toprakları ve kayaları biçimlendirirler.

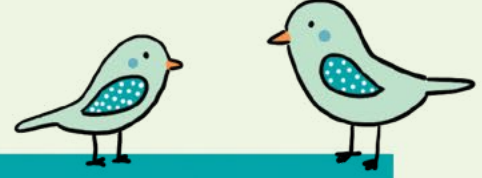
Bir akarsu kimi yerde "S" harfine benzeyen kıvrımlar çizerek yavaş yavaş ilerlerken, kimi yerde dimdik aşağıya dökülerek görkemli bir şelale oluşturabilir.

Akarsular, göl, deniz ya da okyanusa döküldükleri akarsu ağzlarında da yeryüzünü biçimlendirmeye devam eder. Bu yazımızın konusu olan deltalar da akarsu ağzlarında oluşan ve akarsuların başrolde olduğu coğrafi oluşumlar.

Büyük küçük neredeyse her akarsu akıp giderken yatağındaki kayaları aşındırır. Hatta bazılarını tümüyle yerinden oynatır.

Akarsulardaki su miktarı ve suyun akış hızı ne kadar fazlaysa aşınma da o kadar fazla olur. Ancak akarsuyun ağzında eğim azaldığından suyun akış hızı aniden düşer. Su durgun hâle gelince taşıdığı taş, kum ve çamur gibi madde parçalarının büyük bölümü dibe çöküverir. Bu maddeler yıllar boyunca akarsu ağzında katmanlar hâlinde birikir. Katmanlar zamanla sıkışır ve sonunda taşlaşarak tortul kayaları oluşturur.

Bazı deltalarda akarsuyun taşıdığı maddeler çok geniş bir alana yayılabilir. Örneğin Afrika'daki Nil Deltası böyle büyük ve önemli bir deltadır. Bu bölgede çöl iklimi görüldüğünden tarım yapılabilen alan neredeyse hiç yoktur. Oysa Nil Deltası ve Nil Nehri çevresi tarım yapılabilen verimli topraklardır.

Sağdaki fotoğrafta koyu yeşil renkli üçgene benzeyen bölge Nil Deltası. Devamındaki yeşil çizgiyse ortasından Nil Nehri'nin aktığı Nil Nehri Vadisi. Çevresi yoğun bitki örtüsüyle kaplı olduğu için neredeyse tümüyle yeşil renkte görünüyor. Koyu mavi yerler Akdeniz ve Kızıldeniz. Geri kalan yerlerse çöl.

Deltaların oluşumunda akarsular başrol oyuncusudur demiştik. Yani yardımcı oyuncular da var! Ancak bazı deltalarda yardımcı oyuncular başrol oyuncusundan daha etkilidir. Deltaların biçimlenmesinde rol alan dalgalardan ve gelgitlerden bahsediyoruz.

Şimdi kendinizi dalgalı bir deniz kıyısında hayal edin. Bir sürü kum tanesi hatta küçük taşlar da dalgaların hareketiyle yer değiştiriyor. Yalnızca birkaç saat içinde bile deniz tabanında küçük değişiklikler oluşabiliyor. Şimdi de bu durumun aynı yerde yıllarca devam ettiğini hayal edin. İşte deltalar akarsuyun ne kadar çökelti taşıyıp biriktirdiğine, bu birikintinin dalgalar ya da gelgitlerle nasıl yeniden yer değiştirdiğine ve biçimlendirildiğine bağlı olarak farklı tiplerde olur.

Bir uçaktan çekilmiş bu fotoğrafta Kızılırmak'ı ve onun Karadeniz'e döküldüğü yerde oluşmuş Kızılırmak Deltası'nı görüyorsunuz.

Deltalar temelde üç gruba ayrılarak incelenir: Dalga egemen deltalar, akarsu egemen deltalar ve gelgit egemen deltalar. Bu üç delta tipinin haritalardan baktığınızda bile ayırt edebileceğiniz görünüşleri olur.

İlk olarak Kızılırmak Deltası'ndan bahsedelim. Kızılırmak Deltası'nın diğer pek çok delta gibi üçgen benzeri bir biçimi var. Bu, dalga egemen deltaların bir özelliği. Önceki sayfada uzaydan çekilmiş bir fotoğrafına yer verdiğimiz Nil Deltası bu tür deltaların en bilineni.

Mississippi Deltası

Akarsu egemen deltaların biçimiye kuş ayağına benzer. Yukarıdaki fotoğrafta gördüğünüz Mississippi Deltası gibi. Dünyanın en uzun nehirlerinden Mississippi Nehri'nin oluşturduğu delta, nehrin Meksika Körfezi'ne döküldüğü yerde oluşmuş.

Akarsu egemen deltaların bulunduğu yerlerde çoğunlukla dalga ve gelgit olmaz. Bu sayede akarsu çatallanarak yeni kollar oluşturabilir. Zaten kuşun parmaklarını oluşturan şey de bu kollar!

Ganj Deltası

Ganj Nehri'nin Bangladeş'te Bengal Körfezi'ne döküldüğü yerde oluşan bu delta, gelgit egemen deltalara bir örnek. Bu tür deltalarda akarsuyun taşıdığı maddeler uzun ve dar setler ya da adalar oluşturur. Bu setler ve adalar gelgitlerin akış yönüne paraleldir.